

פרופ' אריה אלדד

מדבר לרגל צאתו לאור של ספרו של

פרופ' הלל וייס

דרך המלך

כשהתקשר אלי יידי יוסי דיין להזמין אותי להשתתף בערב זה, תמהתי לרגע קט במה זכיתי. ומייד הבנתי – זכות אבות!

אבי ע"ה חשש לעיתים מפני התעמקות יתר שלי בענייני רפואה. אולי היה מודאג שמא צרות האופקים האורבת לרבים מאנשי המקצוע – היודעים יותר ויותר על פחות ופחות – תכה גם בי. והוא היה טורח מפעם לפעם להסב תשומת לבי לחומר קריאה ראוי. לפני כעשר שנים, כששוחחנו על ס. יזהר אמר לי – כדאי שתקרא את מאמרו של הלל וייס ב"מעריב". ושמרתי מצוות אבי – וכיוון שצוידתי מייד באותו קטע מהעיתון – נתוודעתי לראשונה אל יכולת הביקורת הספרותית של וייס. יכולת ההשתחררות מראיית המיקרו, מהנוקדנות ומהשאיפה לפרק כל יצירה ספרותית או שירית למולקולות הדפוס המרכיבות כל תג ותג, עד שהיצירה נופחת נשמתה בקול דממה דקה. נתוודעתי ליכולת ראית המקרו, של היצירה בתוך מכלול תרבותי והיסטורי, חובקת אופקים רחבים, ועם יכולת צירוף ראיות ומקבילות רחוקות לכאורה כדי להאיר טוב יותר את הנושא, או את מושא הביקורת. וגם למדתי שיעור ביושר אינטלקטואלי. יזהר היריב הפוליטי המר, המכנה אותנו המתנחלים "גרגשים" ורואה בנו את אבות הטומאה, הוא גם סופר רב עוצמה בעיני וייס. והיריבות הפוליטית אינה מעוורת את עיניו מראות את הכשרון הספרותי, את הרגישות, ולפיכך וייס אינו מנסה להפוך אותו בעטו המושחזת לסופר רע. וכך הוא יכול להעריך גם את "מול היערות" של א.ב. יהושע בלי להעניק לו שום הנחה בהגדרת המפלצתיות הפוליטית הטמונה ביחסו של יזהר לדמות הערבי בכתביו. שמחתי לראות את שני המאמרים הללו שזכרתי מן העבר גם בספר הזה שאנו מברכים הערב על צאתו לאור.

יש ערך רב בהוצאת ספר שהוא אוסף מאמרים של הוגה חשוב. לכאורה רק חומר ממוחזר יש כאן ואין בו חדש. למעשה – וכך למדתי לראשונה מקבצי המאמרים שהוציא אבי ע"ה – יש בספר ממימד הנצח הנעדר לחלוטין מן העיתון.

אני זוכר שפעם התרגזתי מאד על עיתון שהשמיץ אותי והכתיר אותי בתואר הנכבד "שודד גופות" ושקלתי לתבוע את העיתון על הוצאת דיבה. ניחם אותי מי מידידי שהעיתון של היום זוכה לעטוף דגים בשוק מחר. וגם אלו מתוכנו שהם אספנים כפייתיים של גזירי עיתונים – אינם יכולים בסופו של דבר למצוא ידיהם ורגליהם

בערמות קטעי העיתונים גם כשהם מתוייקים היטב, וסופם להצהיב ולהעלות אבק, ולהיות מושלכים, גם אם באיחור מסוים, אל האשפה או אל סל המיחזור.

אבל לספרים יש לנו בדרך כלל יחס של יראת כבוד, וגם אלו מאתנו המשליכים יום יום עיתונים רבים, רבים מדי, אינם יכולים להשליך ספר.

אלא שלא רק בהיבט זה של הערך המוסף, מותר הספר על העיתון. יש כאן – אם נעשה המבחר נכונה – משום המשל שהמשילו על היהודים. שכשהם נפרדים, מפורדים, כל אחד לעצמו – הם כקנים ברוח היכולים להישבר, וכשהם מאוגדים לאגודה אחת – שום רוח לא יכולה להם. וכך הופכת חטיבת מאמרים המאוגדים בצפיפות וקשורים במכנה משותף הגדול משם מחברם – לגזע איתן.

זה מה שיש בידינו הערב בספרו של הלל וייס "דרך המלך".

אנו משתמשים בצרוף המילים הזה בחיי היומיום שלנו במשמעות של דרך רחבה, מתוחזקת היטב, דרך ראשית האמורה להיות נטולת מכשולים ומהמורות. להוותנו, דרך המלך אותה מתווה וייס באוסף המאמרים הזה אינה כזו. רבים אינם מכירים אותה כלל, ואלו היודעים עליה משהו מתייחסים אליה בבוז או בלגלוג או רואים בה מבוי סתום ולא דרך ראשית. הלל וייס עצמו מגדיר אותה כדרך שאינה סלולה עדיין. שעלינו לחצוב אותה, לחשוף את המסילה הזאת ולסלול אותה במדבר התרבותי, האמוני, הפוליטי והאידיאולוגי בו אנו תועים. ערכה וייחודה של דרך הגאולה אותה מתווה וייס הם במקורה, ובייעודה, בנקודות הראשית שלה ובמטרה אליה היא מכוונת. היא קווית, ולא מעגלית או צונחת בספיראלות אל התהום. הספר הזה בא להתוות כיוון ולהבהיר את הטעם.

המלוכה בישראל היא הרבה יותר מצורת שלטון שהייתה יפה לשעתה ואבד עליה הכלח. היא התרופה לניהיליזם בו אנו שרויים מחד – ודרך במדבר התועים שלנו מאידך.

את המימד ההיסטורי לצורך בחידוש המלוכה מביא וייס מתוך ניתוח כישלון האמנציפציה כדרך לגאולת העם היהודי. החלום ששיוויון הזכויות יפתור את צרת היהודים התנפץ. בשבר הזה חזה הרצל. אך הכיוון שבחר בו לא היה הכיוון הדומיננטי ולכן אחרה הציונות לגאול את עם ישראל ולא הצליחה להקדים את ההשמדה. המהפכה הצרפתית שערפה את ראשי המונארכיה הולידה גם את תנועת הפרולטריון הבינלאומי ששרה "לא אל לא מלך לא גיבור". ההתנערות מהכוחות המלכדים אומה לא הביאה גם היא מזור לצרת היהודים. שוויון הזכויות ליהודים הביא לשמד ולא מנע – ואולי אף האיץ את ההשמדה, ואף הניסיון הסוציאליסטי או הקומוניסטי לגאול את האדם והעמים המשועבדים שעבוד מלכויות – הביא בשברו לניסיון להכחיד את היהדות בערבות סיביר ובכבלי הייבסקציה. ושוב מאבי ע"ה אני מביא את גיליון ה"טיימס" הלונדוני שהכריז באותו עמוד על הצהרת בלפור ועל לבין שתפס את השלטון בסנט פטרסבורג. שתי מהפכות יוצאות לדרך באותה עת... הקומוניזם נכשל בלא אל, יצר לו מלך בשר ודם, קיסר קומוניסטי להעריצו בעבודת אלילים ממש, ומילא את הארץ בגיבורים הרבה: גיבורי המהפכה, גיבורי העבודה, גיבורי כיבוש החלל. כולם לא הושיעו אותו, והוא נמוג. והמהפכה של הציונות

המדינית – גם היא הולכת ומתפוררת לעינינו בהעדר מלך, ואלו שהובילו אותה בלא אל בדורות הראשונים – אבדה דרכם. ואם לא יקומו נאמני מלכות ישראל ליטול את הובלת המהפכה הציונית: כל עם ישראל, בכל ארץ ישראל, ברוח תורת ישראל, אם לא נשכיל להקים את מלכות ישראל - תתפורר ותעלם גם המהפכה שלנו. זו אולי הסיבה שבחרתי לשלוח השנה איגרת ברכה לשנה טובה ובה שבתי והדפסתי את מפת מלכות ישראל שהפיץ אבי לפני כחמישים שנה.

הספר דרך המלך מתווה בהרבה נושאים ובעיות את דרך המלך לפתרון. כל עיסוק בבעיה מתווה נתיב לפתרון. והנתיבים הללו מתלכדים לאוטוסטרדה גדולה. עם היגיון פנימי ואמוני אחד. יש בהם הרבה דברי פולמוס עם בעיות השעה, כל אחת וצרתה, ויש בהם הרבה תמרורים המורים: לא זו הדרך! אך יש בהם גם ניתוח וסקירה של הצעדים המעשיים הנדרשים בדרך לכינון המלכות הנכונה לנו. הדרך שיבור לו מי שרוצה במלכות, בהקמת הסנהדרין, ובנין הבית בהר הבית, ובשאלות המשטר בישראל, והמשפט העברי.

הספר כמכלול מציג אלטרנטיבה אותנטית, יהודית ציונית לחתירה לשלום אמת, להתמודדות עם עגלי זהב או פרות קדושות שאסור לנגוע בהן כמו דמוקרטיה וגזענות. וייס מפרק אותם לגורמיהם ומאיר את הסילוף שנעשה בהם ומיישר את העיוות שזכו לו – כדי לשוב ולהכשירם לשימוש אמיתי ונאות.

מידי יום אנו מתמודדים עם השאלה – אם הכל כל כך ברור ופשוט – איך זה שרק מעטים רואים את האמת?

התחנכנו להתבייש, לחוש רגש נחיתות, להושיט את הלחי השנייה, להבליג על מכות ושפיכות דמים. האנטישמיות פעלה על היהודים לא פחות ממה שהניעה את הגויים לרדוף אותנו. "הרעו אותנו המצרים", אנו שבים ומזכירים גם בהגדה של פסח. ואנו רואים כי הציונות הצליחה אולי להוציא רבים מן היהודים מהגלות אך לא היה בה די כדי לעקור את הגלות מהיהודים. וקשה לנו להשלים עם סוף דרכה של הציונות החילונית. עם המבוי הסתום ואובדן הדרך שהגיעה אליו. קשה לנו להתמודד גם עם המשבר העובר על תורת התחייה מבית מדרשו של הרב קוק, הזו ה"אתחלתא דגאולה" שדיבר עליה? איך זה, שמדינת ישראל ראשית צמיחת גאולתנו מוותרת על ארץ ישראל? ואיננו יכולים להשלים עם ניצחון הפוסט ציונות.

מי שאומר היום שעלינו להמליך עלינו מלך זוכה לקיתונות של בוז. איך תבחרו מלך? תפרסמו מכרז? תערכו הגרלה בין הטוענים לכתר? ואלו שאינם מלגלגים שואלים שאלות טעם לכאורה- איך תהיו בטוחים שלא תמליכו עליכם עריץ מטורף? ולעניין זה ראוי לשוב ולעיין במאמר "למה מלך" שבספר.

אין זה מועיל כנראה להביא מקבילות ממדינות מלוכניות בעולם הגויים. להבנתם של שוללי המלכות – עם ישראל שונה, והאינטרפטציה שלהם לעם סגולה אומרת – מה שטוב לאחרים – אינו מתאים לנו.

לתשומת לב מיוחדת ראויה חטיבת המאמרים העוסקת בהר הבית ובמקדש. גם כאן אנו מתמודדים עם גלי לגלוג וספקנות פוליטית הנוולדת מהעדר שורשים. תקריבו

קורבנות? תשחטו כבשים ותשרפו אותם? תשלחו שער לעזאזל? ומה תעשו עם המסגדים? תחריבו אותם? הלא תקימו עלינו את כל העולם ומיארד מוסלמים יעלו עלינו למלחמה.

מתוך המבוכה, מתוך הויתור על הריבונות בהר, מתוך ערפילי ההזיה של תכנית ג'נבה, מתוך הברית הבלתי קדושה שכרתו שונאי ישראל עם רבים מרבני ישראל שאסרו על יהודים לעלות להר והפקירו אותו בידי הערבים - ניטש הר הבית. פתיחתו לאחרונה לביקורי יהודים היא תחילה מבורכת להשבת אדנותנו על ההר - אך היא רחוקה מאד עדיין. עד שלא נבין באמת מה מקומו של הר הבית והמקדש בחיי העם היהודי - לא נבטיח באמת את גאולתנו בארץ. ראוי כאן להביא שיר קצר של אורי צבי גרינברג, שוייס מקדיש מאמר נפלא לשירי הר הבית שלו גם בספר זה, "נס הר הבית בשירת אצ"ג" קורא וייס למאמרו זה.

וַיִּדְעוּ מִשְׁנָאִים כִּי אַתֶּם בְּנֵי הַהָר הָעֵלְיוֹן
וּמִזְמוֹרֵי מְלַכְכֶם שְׂגוּרִים בְּפִיהֶם
בַּיּוֹם אֲבָל לְמוֹת אֹ אוֹ בַּיּוֹם הַכְּתָרָה לְמַלְכְּכֶם...
בְּלִי זֶה הַהוֹד, מַה בְּיָקוּם עֲרַבְכֶם?
טָלוּ צָפוֹן מִן עוֹלָם וְהָיָה - מִשְׁלָשׁ.
טָלוּ מִזְרַח מִן עוֹלָם וְהָיָה - לֹא עוֹלָם
יִשְׂרָאֵל בְּלִי הָהָר הוּא - לֹא יִשְׂרָאֵל.

אורי צבי גרינברג

ולסיום אני מבקש לשוב אל מה שפתחתי בו - מדוע הוזמנתי לשאת דברים בערב זה: שלושה ימים לפני פטירתו כתב אבי, ד"ר ישראל אלדד, מאמר בשם "דרוש מלך" זה היה המאמר האחרון שפרסם. אולי כמין צוואה מדינית.

דרוש מלך

רבים ושונים היו התארים השלטוניים של ראשי מדינות שזיכו את ישראל בביקורים ממלכתיים, אך בשל המשקל הזעיר שיש היום לתואר, לא התייחסנו ברצינות לעטרה או להיעדר העטרה שעל ראשם. בגלות עברו עלינו שלטונות מכל סוג, ומכיוון שלא בעצמאות דובר, לא תמיד היה התואר השלטוני רלוונטי. גם סוג הסמכות השלטונית לא תמיד היה לטובה או

לרעה. מטעמים שונים – בעיקר במאבקים על זכויות או בתסבוכת של מאבקי פנים במדינות, בעיות דתיות וכד' – לא תמיד חלו עלינו זכויות אוניברסליות. לא פעם ניתן היה להשתמש אפילו במונחים כמעט ילדותיים כמו "מלך טוב" ו"מלך רע", כמו באגדות ילדים. במצבי מבוכה אף נעזרנו ב"מלך טיפש".

"מלך" הוא אמנם מושג שלטוני שמרני ואילו "נשיא" הוא מושג מתקדם, אך רבות מדי הדוגמאות למלכים ולקיסרים שאותם העדפנו על פני דמוקרטיות שעלו לנו ביותר רב.

ביקורו של המלך חוסיין בישראל היה ללא ספק מעשה חיובי, גם אם אין אנו יודעים עדיין את מחירו. גם חוסיין עצמו שילם בלי ספר מחיר. מבחינה אישית, אין ספק שהוא כבש לבבות. אך אל נשכח ולו לרגע אחד את האמת ההיסטורית הפוליטית: עד כה, אין אומה ירדנית קיימת כלל. תקומתה של ירדן היתה מקרית, חסרת אידיאולוגיה, חסרת שורשים ואף חסרת שאיפות מדיניות משמעותיות. אנגליה היתה זקוקה לה לשעה חולפת, שהפכה לשעה קבועה. אילו היתה הציונות ממלכתית במלוא מובן המלה, מדינת ישראל היתה משתרעת לשתי גדות הירדן, כחזונות של ז'בוטינסקי, ולא לשתי גדות הירקון, כחזונו של שמעון פרס. לא פעם ולא פעמיים הצלנו את קיומה של ממלכת ההאשמים הפיקטיבית. מי יודע אם לא החמצנו הזדמנות אחרונה להגשמת הציונות.

.. .

שנים רבות נאבקנו, קבוצה של ציונים אידיאיים, על הגדרת הציונות כתנועה להקמת מלכות ישראל. ובכמה לעג ושנאה התייחסו למונח הזה! מה, רק מלך חסר לנו? ליהדות, כך נאמר, די במרכז רוחני. לעם האנגלי הגדול והעמוק מבחינה תרבותית, ולעם הנורבגי קטן-הכמות והיצירתיות, טוב עם מלכם או עם מלכתם, המבטאים באופן סמלי, אבל מוחשי, את עצמיותם. רק לעם ישראל, הגדול במלוא מובן המלה, די בפרופסורים, ולהבדיל, ברבנים ראשיים.

אחת השעות הגדולות בתולדותינו היתה שעת בחירת המלך דוד, אפילו כנגד רצונו של שמואל. המצב היה של אנרכיה מוחלטת שכמוה לא היתה כנראה עד לאנרכיה שמאפיינת את ימינו. הרי בכל חושינו אנו כואבים היום את ביטול היסוד האידיאי שבציונות. אין צורך לומר מה רב העלבון ומה רבה ההשתפלות בדרך שבו נבחרים אצלנו שליטים. ולא לשווא הבטנו בחיבה על דמות מלך ירדני הנאהב על עמו בתכלית הפשטות.

בגלי הגעגועים המתעוררים אצלנו, למרות הכל, לחיי יופי של צניעות ואהבה, צפים מזמן לזמן געגועים גם לגעגועים. וולגריות אינה חירות, פורנוגרפיה איננה אסתטיקה, אצילות איננה כבוד – וודאי שאין אנו צריכים ללמוד מידות מלכות של אהבה וצנעה ממלך רבת-עמון.

באחד השירים המופלאים של עם ישראל נאמר: "אדון עולם אשר מלך, בטרם כל יציר נברא... ואחרי ככלות הכל, לבדו ימלוך נורא". בעבר נזדעזעתי עמוקות מהמלים הללו: לבדו ימלוך נורא? מלך בטרם כל יציר נברא? על מי הוא ימלוך, אם כך? כיום אני מבין זאת. מלך הוא כוח היוצר את מלכותו באופן עצמאי בטרם כל יציר נברא, ולמלך שכזה אנו מתגעגעים.

איפה יוצרו היום גלי געגועים נאמנים כל-כך, כיסופי יופי של אמת? ציונות זו, של כיסופי גאולה, של אהבת אחים, של אהבת ישראל, של אהבת ארץ-ישראל – ציונות זו הולכת ונעלמת. אבל הפוטנציאל קיים. באופן פוטנציאלי "דוד מלך ישראל חי וקיים". הוא עדיין מלך עלינו ובתוכנו.

ישראל אלדד

הפוטנציאל קיים. והדרך להוצאתו מן הכוח אל הפועל מותווית היטב בספרו זה של הלל וייס שאנו מברכים הערב על צאתו לאור.